

Dahi rus yazarı Lev Nikolayeviç Tolstoyun (1828-1910) "Kreyser sonatası" povesti yazarının qalmaqlı əsərlərindən biridir. Bu əsər 80-ci yüzilliyin sonlarının mühüm ədəbiyyat hadisəsinə çevrilmişdi. Çox nadir hallarda ədəbi əsər bu qədər geniş diskussiyalara səbəb olub. "Kreyser sonatası" ilk dəfə 1891-ci ildə (titul vərəqində 1890-ci il) çap olunub. Və dərhal da çar senzurasına məruz qalıb. Bu əsəri hər hansı bir janra aid etmək çox çətindir. Tolstoy "Sonsöz"üyle sanki bütü janr anlayışlarını dağıdır.

Və əsərin janrı sual atında qalır. O, olduqca sadə sözlər, ifadələrlə əsas məzgi, fikri böyük ustalıqla oxucuya çatdırır. Mətni həm hekaye, həm manifest, həm öyrədici bir traktat, həm də publisistik mətn kimi qəbul etmək olar. Keyt Hamburger (filosof - 1896-1992) yazırı: "Bu əsərə ədəbiyyat nöqtəyi-nəzərində baxmaq düzgün deyil. Bu əsər Tolstoyun sevgi problemlərini anlamaq üçündür".

Əsərin yazılmağı ilə bağlı müxtəlif və eyni zaman da bir-birində fərqli fikirlər var.

1889-cu ilin 31 avqustunda L.N.Tolstoy gündəliyində yazıb: "Axşam "Kreyser sonatası"ını oxuyurdun. Hamiya təşir etdi. Bu çox vacibdir. "Nedelya"da ("Həftə" qəzeti) çap etmək qərarına gəldim.

Povestin mətni həla heç tam yekunlaşmamış əlyazma şəklində artıq yayılmağa başlamışdı. Əvvəlcə əllə, sonra isə litoqraf və hektograflarda surətini çıxardıb yayıldalar.

"Povest hər kəsi mütəəssir etdi və təsirləndirdi" - 30 oktyabr 1889-cu ilde Kuzminskaya S.A.Tolstoyaya yazırı. "Nedelya"da belə bir yazı da getmişdi: "Peterburqda "Kreyser sonatası" haqda sonsuz söz-söhbətlər, təfəsirlər gəzir. Dostlarının sayəsində əldən-ələ düşən əsəri qaralama versiyası da hadisəyə çevrilmişdi". A.A.Tolstaya yazırı: "...adama elə gelirdi ki, publika öz problemlərini, qayğılarını unudub qraf Tolstoyun ədəbi yaradıcılığı ile maraqlanır. Heç çox vəcib siyasi hadisələr belə bu qədər söz-söhbətə, marağa səbəb olmurdu". Artıq redaksiyada əsər haqqında təqnid yazilar və ona həsr edilmiş bedii yazilar da çap olunmağa başlamışdı. Onlardan biri N.S.Leskovun "Kreyser sonatası" ilə bağlı" hekayəsidir. Hekayə üçün epiqrafi isə Tolstoyun sonuncudan əvvəlki versiya-

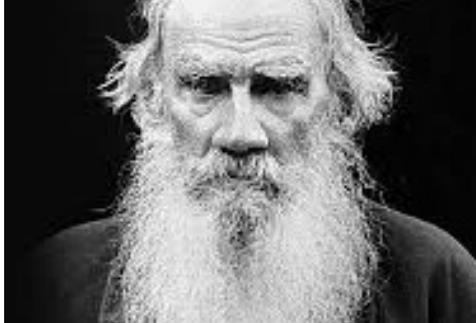
fərd üçün mövcud cinsiyyət, sevgi və evlilik problemini həll edə biləcəyini iddia edir.

Təhkiyəçi qismidə olan Pozdnışev başa düşür ki, qısqanlığının səbəbini uşaqlığını, saflığını, təmizliyini tez itirmeyində görür. Sanki artıq kişi olmağıyla çirkaba düşdürünen, kirləndiyini hiss edir. Və get-gedə her şeyi ağırlaşır. Və o, bunun günahını cəmiyyətdə, kilsədə və hətta tibbdə görür.

Povestin sonunda sevgi və nikah haqqında düşüncə və təzislərinin dəyişməsi nəticəsində Pozdnışev susur ve ağlayır. Bu, simvolik andır. Qəhrəman artıq töretdiyi cinayətdən dolayı çox peşmandır. Və onun bu əməli - qısqacılığı sevgisini mehv etmişdi.. Və arvadının öldürülməsi, in-di qəhrəmanın hekayəsində tövbe və bağışlanmanın tələb olunduğu ilahi eşq qanununa qarşı on böyük günah deməkdir.

"Kreyser sonatası"nın əsas xüsusiyyətlərindən biri yüksək insan səsleridir. Qəhrəmanların nitq xarakteristikası, xüsusile de Pozdnışevin səsi güclü emosionallığı ilə seçilir. Pozdnışev mütmədi olaraq qışqırır, səsinin tonunu yüksəldir. Bundan başqa, təhkiyəçi də onun səsiyle hirsli və ironik intonasiyalarda danışır. Danışq Pozdnışevə kecid alan-da isə daha da gücənir: "Rədd ol-

"Kreyser sonatası"

Tolstoyun qeydlərinə görə, "Kreyser sonatası"nın ideyası onun 1886-ci ildə tənqidində xanımdan aldığı məktubdan irəli gəlib. Tolstoy gündəliyində yazırı: "Kreyser sonatası"nın ideyasının əsası, daha doğrusu, bu hiss mənə komik tərzdə yazılısa da belə, məğzinə görə çox gözəl olan qadınlar cinsi tələblərinə görə verilən zülmədən yanan slavyan bir qadının məktubu oldu". Tolstoyun bioqrafi P.İ.Birükov yazırı ki, skripkaçı Y.I.Lyasotta və S.L.Tolstoy Betxovenin Kreysere həsr olunmuş sonatasını ifa ediblər.

Və musiqi Lev Tolstoya bu dəfə xüsusi təessürat doğurub. Və povestin yazılmağına da öz təsirini müəyyən qədər göstərib. Qonaqlar arasında Renin və Andreiev-Burlak da olub. Tolstoy musiqi haqqında onların fikirlərini öyrənib. Bu haqda S.A.Tolstyanın da (Tolstoyun həyat yoldaşı) "Mənim həyatım" kitabında qeydləri var: "Yadimdadır ki, Lev Nikolayeviç deyirdi: gərək Andreiev-Burlak üçün birinci şəxsin adından hekayə yazam və həmin vaxt da kimse "Kreyser sonatası"nı ifa etsin. Repin isə gərək hekayəni eks etdirən bir rəsm çəksin. Bu üç sənətin vəhdətindən ecazkar təssüratlar yanarndı". Amma hər halda, P.İ.Birükovun Betxovenin sonatasının ifa etməsinin bir qədər də-qılıqlılaşdırımıya ehtiyacı var.

S.A.Tolstayanın sözlerine görə, Tolstoya bu hekayəni yazımaq fikri 1887-ci ilin 20 iyundan ona baş çəkməyə gələn aktyor V.N.Andreyev-Burlakovdan gəlib. O, Tolstoya təsadüfən yol yoldaşı olan bir adamın arvadının ona xəyanəti haqqındaki söhbətini edib.

sindan götürüb. Bu hissə son versiyada yoxdur: "Hər bir qız mənəviyyatca kişidən üstündür. Çünkü mənəviyyatca ondan safdır, təmizdir. Qadın olandan sonra isə məişət işlərində itib-batır". Tolstoyun oğlu Lev Lvoviç povestin oxuyandan sonra "Şopenin prelidiyası" hekayəsini yazıb.

Əsərin sonuncudan əvvəlki versiyası müəllifin istəyinin əksinə olaraq yayıldı. Tolstoy 1889-cu ilin noyabrında T.A.Kuzminskiyə yazırı: "Mənim arzum idi ki, povest tam düzəliş olunması oxunmasın".

Əsərdə səhəbət qadın və kişi münasibətlərindən, həmcinin nikahdan gedir. Verilmiş bir nümunə üzərində nikahda ər və arvadın mənəvi çöküşü, faciəsi, onların necə məhvə getməsi öz əksini tapıb. Bu məhv, bu ölüm həm də bir növ intihardır. Və hər iki tərəfin düşüncəsində özünü bürüze verən ölümdür.

Bunun səbəblərini aydınlaşdırırda son neticə olaraq, bütün köhnə sosial normaları inkar edən yeni davranış normallarının ortaya çıxdığını görürük. Bu yeni normalar eyni zamanda hər bir

burdan!.. Yoxsa səni öldür-cəm!" , "Məni ancaq sən bu cür dəli edə bilərsən!", "Əlimdən çıxacaq xətaya görə məsuliyyət daşımır!" və s. Əsəri oxuduqca bu cür ifadələrin xüsusi tonu sanki adamın qulağında səslənir.

Lev Tolstoyun bir qadının varlığına dair fikirlərinin formalaması müəyyən mərhələlərdən keçib. Bu fikirlərin dinamikası, bir tərefdən bəzi müelliflərin və həmcinin de filosofların fikirlərinin ona təsiri ilə bağlıdır.

"Kreyser sonatası"nın qədər Tolstoyun qadınla bağlı düşüncələri tamam başqa idi. Əsərlərdən qadının təbiətə bağlılığından yazı, romantik ab-hava və qadın ele ümumiyyətlə təbiətə bənzədir. Lakin bu əsərdə isə hemin o müsbət düşüncələrdən, fikirlərdən əsər-əlamət belə qalmayıb. Buradakı qadın artıq ləkələnmiş bir varlıqdır.

Baş qəhrəman - qadın və musiqidən keçən azad aqıq-aydin semiotik qüvvələrdən çəkinir. O bir tərefdən içindəkiləri açıb tökmək istəyir, o danışmalıdır, ürəyini boşaltmalıdır. Digər tərefdənse Pozdnışev özü üçün semiotik metafora olan və ona güclü təsir qüvvəsinə malik qatarın vəqonunda oturmaqdan qorxur. Onun daxilində həm qorxu hiss var, həm də istək. Pozdnışev qadına və eyni zamanda musiqiye qarşı da hemin bu hissələri - qorxu və istək hissini keçirir. O, həm arzu və instinctlərinə sadıq, həm də öz istəklərləndən qorxur, onları pisləyirdi. Bu baxımdan qəhrəman oxucuda müəyyən qədər mərhəmət hissə oyadır.

Hazırladı: Xanım Aydın